

SON YILDA YURDUZUZA YAPILAN TÜRK DİLİ YAYINLARI

1945 yılı yurdumuzda Türk dili üzerinde dikkate değer bir yayınlama faaliyeti kaydetmiştir. Dergimizin bu sayısında bu neşirler hakkında kısa malûmat verilecektir. Burada bahsi geçen her eserin şüphe yok, ki üzerinde daha uzun durmak, tahlil ve tenkidine girişmek çok faydalı buldu. Bunu başka bir imkâna bırakalım.

Türk dili üzerinde yapılan bu neşriyat başlıca üç müessesemiz ve onlara bağlı kimselerin çalışma mahsülleridir. 1. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2. Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 3. Türk Dil Kurumu. Ancak burada bu eserler tanıtılırken, müesseselere göre değil mevzulara göre bir tasnif gözetileceğinden, muhtelif neşirler biri birine karışmış olarak takdim edilecektir.

1. ESKİ METİNLER

Türk edebiyatının malzemesini teşkil eden türkçe metinlerin tarih boyunca gelişmesi ve coğrafi sahada yayılışı göz önüne getirilecek olursa, bugüne kadar yapılan metin neşirlerinin edebiyat hazinemizin ancak pek küçük bir kısmını teşkil ettiği anlaşılır. Bu vaziyette daha uzun yıllar metin neşri Türk dil ve edebiyatı bilgisinin elzem bir çalışma konusu olarak devam edecektir. Edebiyat tarihi yanında dil araştırmalarının da ham malzemesini metinlerin teşkil ettiği malûmdur. Bu sebeple Türk dilinin merhalelerini tayin etmek için, önce muayyen devirlerin, daha sonra her asrın belli başlı metinlerini neşretmek tutulacak biricik yoldur. Ancak bu metinlerin teker teker neşri ve işlenmesinden sonra dil ve edebiyat tarihimiz hakkında nihai hükümler vermek kabil olabilir. İşte bu düşünce ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyatı Dalı, Ord. Prof. İsmail Hikmet Taylan'ın himmeti ile, bir Türk Edebiyatı Örnekleri serisi neşrine başlamıştır. Bunlardan bugüne kadar şu iki eser çıkmıştır.

1. *VARAKA ve GÜLŞAH*, İstanbul 1945 (43 s. tarihi ve lisani izah. 29 s. klîşe ile metin. İstanbul Üniversitesi yayınlarından. Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyatı Dalı. nr. 1) XIV. yüz yıl sonlarında Yusufî adlı bir şair tarafından vücuda getirilen tasavvufî romantik bir mesnevi

olup gerek bu asır Anadolu türkçesinin dil hususiyetleri, gerek bu mevzuda yazılmış mesnevilerin nedreti bakımından dil ve edebiyat tarihimizin mühim eserlerinden biridir.

2. *RİSALE-İ SULTAN HÜSEYİN BAYKARA*. İstanbul 1945 (1 s. başlangıç, 1 s. Sultan Hüseyin Baykara resminin klişesi, 15 s. küçük boyda fotografla klişesi metin. İstanbul Üniversitesi yayınlarından, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dalı nr. 2). Bizzat Sultan Hüseyin Baykara'ya ait XV. yüz yıl Doğu türkçesinin mensur bir metni, ki gerek dil, gerek kültür tarihi bakımından pek kıymetli bir vesikadır. (Transkripsiyonlu neşri için bk. s. 39 — 47)

Eski devrenin pek mühim bir budhist türkçe metnini teşkil eden *ALTUN YARUK* 'tan iki parça Doçent Dr. Saadet Çağatay tarafından neşredilmiştir. (Ankara 1945. s. 1 — 22 giriş, s. 23 — 137 metin ve tercümesi, s. 138 — 168 izahlar, s. 171 — 197 indeks. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya yayınlarından nr. 46). Bu suretle eski devir edebiyatımız ve dilimize ait kıymetli bir eser daha millî kütüphanemiz için kazanılmış buluyor.

Yukarıda bahsedilen eserden başka aslının daha önce transkripsiyon ve almanca neşri yapılmış uygurca bir metin, (*UIGURICA IV*, (nş. F. W. Müller Berlin 1931) S. Himran tarafından türkçeye çevrilmiştir: *Çaştani Bey hikâyesi* (İstanbul 1945. 94 s.) Almanca neşri artık pek güçlükle temin edilecek olan bu eserin türkçeye tercümesi şüphesiz, ki eski devir Türk dili ve medeniyeti bakımından millî kütüphanemiz için bir kazançtır.

2. ESKİ LÜGAT VE GRAMERLER

Türk olmayanlara türkçe öğretmek maksadı ile orta zaman İslâm âleminde bilhassa arapça bir takım gramer ve lûgat kitapları yazıldığı malûmdur. Bunlar yavaş yavaş neşir ve tercüme edilmek sureti ile kendilerinden daha geniş bir istifade imkânı sağlanmış olunmaktadır. Besim Atalay çevirmesi ile son olarak neşredilen bu neviden bir eser de *EL - TUHFETÜL - ZEKİYYE Fİ'L-LÜGATÜL-TÜRKİYYE* (İstanbul 1945 T. D. K. yayını'dır. (32 s. ön söz, s. 1—131 eserin tercümesi, s. 135—296 dizini 91 yaprak asıl eserin tıpkı baskısı). Eser Mısır'da Türk hakimiyeti zamanında yazılmıştır. Başlıca iki kısımdan müteşekkildir. Birinci kısım sözlük, ikinci kısım Arap usulüne göre tertiplenmiş gramerden ibarettir. Muhtelif devirlerde Türk yazı dili ve onun yanında halk ağızlarına dair malûmat veren ve söz hazinesi ile edebiyat örnekleri ihtiva eden türkçe hakkında bu gibi eserler Türk dil ve edebiyatı araştırmalarında baha biçilmez değerde mahsüllerdir.

3. ATALAR SÖZÜ

Dehri Dilçin tarafında tertiplenen *EDEBİYATIMIZDA ATA SÖZLERİ* (İstanbul 1945. I. Kitap. 221 ss. T. D. K. yayını) kendi vadisinde dikkate değer bir inceleme mahsülüdür.

4. ANADOLU AĞIZLARI

Yurdumuzda son zamanlarda artan ağız araştırmaları denebilir, ki son yılda en verimli safhasına girmiştir. Memleketimizin muhtelif bölgelerinde konuşulan türkçenin bütün özelliklerle ortaya konması ancak bu gibi çalışmaların artması ile kabil olacaktır.

Yıllardan beri bu yolda muntazam yurt inceleme gezileri tertip eden ve bizebu gezilerinin dil ve folklor malzemesini muntazaman veren Prof. Ahmet Caferoğlu bu seferde *Güney Doğu illerimiz Ağızlarından toplanmalar* (İstanbul 1945. 318 s., T. D. K. yayını) ile Malatya, Elazığ, Tunceli, Gazi - Antep ve Maraş vilâyetleri ağızları hakkında 5 bölüm üzerinde kıymetli yerli konuşma ve folklor malzemesi vermiştir.

Bunun yanında ham malzemenin işlenmesi ile Kemal Edib'in *URFA AĞZI* (İstanbul 1945. 147 s., T. D. K. yayını) adlı eseri ile bu bölgede konuşulan türkçenin ses bilgisi hakkında da etraflı malûmat veren bir gramer vücuda getirmiştir.

Bu gibi halk ağız gramerlerinin yurdumuzda şimdiye kadar en tamı Ömer Asım Aksoy'un yazdığı *GAZİ ANTEP AĞZI* (İstanbul 1945, 2 cilt, I. cilt 414, II. cilt 417 s., T. D. K. yayını) yalnız bu bölge türkçesinin ses bilgisi ve grameri hakkında etraflı bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda halk edebiyatı ve âdetlerine de yer ayırmıştır.

Bu nevi araştırmaların bir kolu sayılabilecek bir eserde Ferit Develi oğlunun *TÜRK ARGOSU* (İstanbul 1945. 170 s., T. D. K. yayını'dır. Kendi sahasında kıymetli malûmat ihtiva eden bu eser de dil araştırmalarında mühim bir boşluğu doldurmaktadır.

5. TÜRK GRAMERİ

Dilimiz üzerinde münferit araştırmalar devam ederken, yazı dilimizin geçmişte ve bugün malik bulunduğu ifade vasıtalarını bir sistem halinde belirten gramerden şimdiye kadar maalesef mahrum bulunuyorduk. Adeta bütün dil araştırmalarının muhassalası ve bir kuş bakışı olarak türkçeyi bütün ifade imkânları ile belirtecek bir eser belli başlı eksiklerimizden biri idi. Son yıllarda yurdumuzda bu maksat için girişilen teşebbüslerin hiç biri istenilen şumûlde olamamıştır. Ahmet Cevat Emre tarafından hazırlanan *TÜRK DİL BİLGİSİ* (İstanbul 1945, 613 s. türkçenin bugünkü ve geçmişteki gelişmeleri üzerine toplu bir bakış olmak sebebi ile müellif tarafından sezilerek çalışma konusu ittihaz edildiği ve bu yolda hayli ilerlendiğini göstermek bakımından mânalı ve pek sevindirici bir merhale dir.

M. Mansuroğlu